

BAILL

DE

COOQUES

DE

L'ARGENTERA

Presentació

Al límit oest del Baix Camp, tocant al Priorat, l'Argentera és un poble petit (133 hab. el 2024). Ocupa el centre geogràfic de la baronia d'Escornalbou, i si bé té un terme municipal reduït (9,83 km²), les seves arrels son fondes i s'endinsen en un passat eminentment agrícola i miner.

El 2022 es funda Pècol com associació cultural amb la voluntat de donar un encaix a la tasca iniciada amb el projecte «Quan la carretera no estava asfaltada: Memòria de les padrines i padrins de l'Argentera» i desenvolupar activitats i projectes culturals a l'Argentera i la Baronia d'Escornalbou.

A partir del material de caràcter musical sorgit en el projecte de la Memòria, s'endega la iniciativa de crear un grup de treball específic «La música i el ball a l'Argentera: Projecte de recuperació del patrimoni musical del poble». La recuperació del Ball de Coques de l'Argentera en forma part, i n'és un dels primers fruits visibles. Aquest llibret, editat l'estiu del 2024, publica el material recopilat i generat durant el projecte per tal que la feina feta sigui accessible.

A l'Argentera, el mot «pècol» designa una mena de pedra d'un característic color rosat: un conglomerat —pudinga del Buntsandstein inferior— que és relativament freqüent al terme del poble i que s'empra sovint en les construccions.

El Ball de Coques

De Ball de Coques, se'n feien a molts llocs de la geografia catalana, tot i que només se n'han conservat fins avui en dia al Camp de Tarragona i a les Terres de l'Ebre. N'és un bon exemple el de Falset. Als pobles del nostre voltant, a més, hi ha referències documentals del ball de coques a Pradell, l'Aleixar...

El Ball de Coques és un ritual que formava part dels balls que es dansaven en les festes destacades, i servia per a recollir diners per a pagar els músics. Com a part dels preparatius per a la festa, cada casa del poble feia una coca, que abans de començar el ball es posava a subhasta.

Els balladors que volien festejar amb alguna noia d'aquella casa feien les seves postes, i qui la guanyava tenia el dret de ballar amb ella la primera dansa del ball. Aquesta dansa, també anomenada Ball de Coques, podia variar en tonada i coreografia, tot i que acostumava a ser una jota.

La jota s'havia ballat arreu de Catalunya els segles XVIII i XIX, i per un tema de canvi de gustos i de modes va deixar de cantar-se i tocar-se a bona part del país al tombant del segle XX. Amb la música es perderen, també, les tradicions que hi anaven associades.

Notes històriques

Tot i que la cronologia de l'expansió de la jota fa pensar que aquest ball devia arribar a l'Argentera durant el segle XVIII, no se'n té notícies fins als primers anys del s. XX.

El folklorista Josep Bargalló i Badia, per al seu llibre «Balls i Danses de les Comarques de Tarragona» (Diputació de Tarragona, 1999) recull una crònica oral que explica que en aquells temps el ball es feia a la plaça de l'Església, a so de gralla i timbal, i que el Samarró era l'encarregat d'«encantar» o subhastar les coques. Recull un punteig (coreografia) i una lletra de caire satíric, escrita un dels darrers anys de l'existència del ball, i que fa referència a una polèmica que ocorregué al poble.

En aquests versos s'acusa el rector d'apropiar-se d'uns diners que els joves del poble havien recaptat (fent balls a l'era amb una pianola) convencent-los que els dediquessin a comprar un estendard per a la processó en lloc de dedicar-los a l'ús per al qual s'havien recollit: arranjar la Font Vella.

De fet, els registres parroquials corroboren que el maig de 1906, per ordres del rector Mn. Manuel Blanch, es va anar a comprar a Tarragona un estendard per a la confraria de les Filles de Maria que va costar 115 pessetes. Aquest rector va ser traslladat pocs mesos després, abans de la Festa Major d'aquell any, per la qual cosa no deuria arribar a sentir mai els versots que li dedicaren. Les reformes de la Font Vella es feren l'any següent.

La tradició del ball de coques es perdé pocs anys després; primer la música, que es canvià per peces més modernes, i després la subhasta de coques.

Tot i així, l'existència de la transcripció de la peça per a piano indica que hi podria haver hagut un primer intent de recuperació del ball els anys 40 o 50. La partitura està signada pel mestre Joan Andreu i Garriga, conegut com a compositor de sardanes i ballables i per ser el cantant i director artístic de la Cobla-Orquestra Marabú de Valls.

Aquesta formació va pujar a l'Argentera a actuar a la Festa Major diverses vegades, com a mínim l'any 1951 –l'arxiu de programes de festes és fragmentari– i és de suposar que, a petició popular i amb l'ajuda d'algú que la hi cantés, va recollir la tonada per tal d'interpretar-la al ball. La iniciativa, però, no va tenir continuïtat.

Durant la dècada dels 80, el Domingo Sancho i Roigé «Domingo del Pep» va concedir dues entrevistes en què va parlar de la tradició del ball de coques de l'Argentera tal com la recordava: la primera, als joves del poble, per al programa de Festa Major de 1980, i la segona, l'any 1986, a l'esmentat folklorista Josep Bargalló i Badia.

És d'aquesta segona d'on s'ha extret la majoria d'informació per a recuperar el ball, ja que contenia referències més detallades, si bé ambdues coincideixen en la descripció de la dansa. Les versions de la lletra sí que difereixen lleugerament, especialment en l'ordre de les estrofes.

Procés de recuperació

El 2022, una parella del poble es va adreçar al grup de Memòria dels Padrins i Padrines de l'Argentera per tal que, en motiu del treball que s'estava duent a terme de recollir material oral i fotogràfic del primer terç del segle XX al poble, s'escanegés una fotografia en la que hi sortia del Domingo del Pep. Aquesta fotografia és la que acompanya l'entrevista al volum IV del llibre de Josep Bargalló i Badia.

Veient el valor del text que flanquejava la imatge, els membres de Pècol, Associació Cultural de l'Argentera, que estem treballant en el projecte de memòria mencionat, ens vàrem proposar recuperar aquest ball.

Gràcies a la col·laboració amb la Societat Unió l'Argentera, associació degana del poble, i la Federació d'Ateneus de Catalunya, vàrem aconseguir la inestimable ajuda de la mestra de danses Núria Navàs i del músic Pau Puig, que van arranjar, enregistrar i coreografiar la dansa. Aquest suport es va materialitzar en un taller de danses tradicionals que es va dur a terme al poble el juliol del 2023.

El ball fou presentat el 26 d'agost de 2023, dissabte de Festa Major, a la terrassa de la Societat. En aquest primer any hem fet actuacions-presentacions a les II Jornades d'Història Crítica d'Escornalbou de Duesaigües (29 de setembre), a la Fira de Nadal «El Caganer» de l'Argentera (8 de desembre) i a la Fira Tastaverd de Riudecanyes (20 d'abril de 2024).

La iniciativa dins la qual s'engloba la recuperació del ball de coques, «La música i el ball a l'Argentera: projecte de recuperació de patrimoni musical del poble», fou guardonada amb el tercer premi en la categoria de Treball en Xarxa dels Premis Ateneus 2023, atorgats per la Federació d'Ateneus de Catalunya.

Coordinació i edició:

Isaac Cisa
Joana Homs

Portada:

Meri Vallverdú

Jota de la Font Vella de l'Argentera

Al poble de l'Argentera
sí que van fer un disbarat,
de gastar vint-i-tres duros
per un ditxós estendard.

Encara per més que diguin,
del seu cap no va sortir,
això és que el sac de pega¹
els devia convertir.

Tant de dir que ell en tenia
i criticava a tothom
que els diners d'aquell piano
no servissin per a la font.

Amb raó naltros direm
i diem la veritat,
més valdria per la font
els diners de l'estendard.

Per un home de carrera,
comprendreu si estarà bé
les preguntes que ell feia
que també m'explicaré

Va preguntar a una nena
com aquell qui si mai re
que quins eren els del piano
i quan se'n feien cada mes.

El piano, bé es comprèn,
el critiquen amb passió,
no escolten a sacs de pega
ni brasotes de carbó.²

Veieu qui se'n posa en balls
piano i tonteries,
més valdria que en donés
comptes a les Confraries.

– Joan de ca l'Agustina i Josep de cal Besora, ~1906

Lletra recollida en una entrevista a Domingo Sancho i Roigé l'any 1986. Bargalló i Badia, Josep. «Balls i Danses de les Comarques de Tarragona. Vol. IV. Baix Camp».

Actualment només es ballen les quatre primeres estrofes. Com és habitual en les jotes, es repeteixen dos versos de cada estrofa.

^{1, 2} El rector. Malnoms d'origen desconegut, possiblement relacionats amb l'aspecte de la sotana, vestimenta pròpia dels clergues de l'època.

Coreografia del Ball de Coques

Punts	Passos
32 1-24 AB 25-32	Passeig d'entrada en parelles. Pas valsejat. Formació en dos cercles concèntrics. Homes dins, dones fora, parelles encarades.
24 1-4 C 5-8 9-24	Paradeta i dos pics amb el peu dret. Simètric a 1-4. Repetir 1-8 dues vegades més.
16 1-4 A 5-8 9-16	Punt de vals al lloc. Avançant per la dreta, les parelles s'intercanvien per l'esquena. Idèntic a 1-4. Retorn al lloc. Repetir 1-8.
24 1-4 C 5-8 9-24	Tres pics amb el peu dret davant-darrere-davant. Pas a l'esquerra. Simètric a 1-4. Repetir 1-8 dues vegades més.
16 1-8 B 9-16	Parelles encarades. Pas valsejat, volten mirant-se; en sentit antihorari. Volteig en sentit horari.
24 1-2 C 3-4 5-24	Pic amb el peu dret. Mitja volta per la dreta. Pic amb el peu esquerre fora. Retorn. Repetir 1-4 set vegades més.
16 1-8 A 9-16	Quart de volta a la dreta. Avanç en valseig, Homes en sentit horari, dones en antihorari. Mitja volta a l'esquerra. Desfer el camí fet.
24 1-4 C 5-8 9-24	Tres pics amb el peu dret. Volta a la dreta. Simètric a 1-4. Repetir 1-8 dues vegades més.

Esquema de ball dissenyat per Núria Navàs l'any 2023 per al Ball de Coques de l'Argentera.

Ball de Coques de l'Argentera

Popular
Arranjament de Pau Puig
Coreografia de Núria Navàs

A1

Veu

Flauta

Pandereta

3

B1

6

9 **C1**

12

15 **A2**

Musical notation for system 15, section A2. It consists of three staves: a treble clef staff with a whole rest, a treble clef staff with a melodic line, and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment of eighth notes and rests. The system ends with two measures marked with a double slash.

18 **C2**

Musical notation for system 18, section C2. It consists of three staves: a treble clef staff with a melodic line, a treble clef staff with a melodic line, and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment of eighth notes and rests. The system ends with two measures marked with a double slash.

21

Musical notation for system 21. It consists of three staves: a treble clef staff with a melodic line, a treble clef staff with a melodic line, and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment of eighth notes and rests. The system ends with two measures marked with a double slash.

25 **B3**

Musical notation for system 25, section B3. It consists of three staves: a treble clef staff with a whole rest, a treble clef staff with a melodic line, and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment of eighth notes and rests. The system ends with two measures marked with a double slash.

28 **C3**

Musical notation for system 28, section C3. It consists of three staves: a treble clef staff with a melodic line, a treble clef staff with a melodic line, and a bass clef staff with a rhythmic accompaniment of eighth notes and rests. The system ends with two measures marked with a double slash.

31

Musical score for measures 31-34. The score consists of three staves: a treble clef staff, a second treble clef staff, and a bass clef staff. The treble clef staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The second treble clef staff contains rests for the first three measures, followed by a melodic line in the fourth measure. The bass clef staff contains a rhythmic accompaniment with eighth notes and sixteenth notes, including accents and slurs.

35 **A4**

Musical score for measures 35-37. The score consists of three staves. The treble clef staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The second treble clef staff contains rests for all three measures. The bass clef staff contains a rhythmic accompaniment with eighth notes and sixteenth notes, including accents and slurs.

38

C4

Musical score for measures 38-40. The score consists of three staves. The treble clef staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The second treble clef staff contains a melodic line in the first measure, followed by rests for the next two measures. The bass clef staff contains a rhythmic accompaniment with eighth notes and sixteenth notes, including accents and slurs.

41

Musical score for measures 41-43. The score consists of three staves. The treble clef staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The second treble clef staff contains rests for the first two measures, followed by a melodic line in the third measure. The bass clef staff contains a rhythmic accompaniment with eighth notes and sixteenth notes, including accents and slurs.

44

Musical score for measures 44-46. The score consists of three staves. The treble clef staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The second treble clef staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The bass clef staff contains a rhythmic accompaniment with eighth notes and sixteenth notes, including accents and slurs.

Flauta

Ball de Coques de l'Argentera

Popular
Arranjament de Pau Puig
Coreografia de Núria Navàs

The musical score is written for a flute in 4/8 time. It consists of several measures grouped into sections, each with a specific ornament or fingering indicated by a box above the staff:

- Section A1:** Measures 1-4. Ornament: C.
- Section B1:** Measures 5-8. Ornament: G7.
- Section C1:** Measures 9-12. Ornament: C.
- Section A2:** Measures 13-16. Ornament: 5.
- Section B3:** Measures 17-20. Ornament: 5.
- Section C2:** Measures 21-24. Ornament: 5.
- Section A4:** Measures 25-28. Ornament: 4.
- Section C3:** Measures 29-32. Ornament: 4.
- Section C4:** Measures 33-36. Ornament: 3.

The score includes various musical notations such as eighth notes, sixteenth notes, and rests, along with the specified ornaments and fingerings for each section.

Ball de Coques de l'Argentera

Popular
 Arranjament de Pau Puig
 Coreografia de Núria Navàs

12

12

22

32

42

22

32

42

42

Ball de Coques de l'Argentera

Popular
 Arranjament de Pau Puig
 Coreografia de Núria Navàs

4 **3**

Sí que van fer un dis-ba-ra-a-at.
 Del seu cap no va sor-ti-i-ir.
 I cri-ti-ca-va-a-to-tho-o-om.
 I di-em la ve-ri-ta-a-at.

Al po-ble de l'Ar-gen-te-ra
 En-ca-ra per més que di-guin
 Tant de dir que ell en te-ni-a
 Amb ra-ó nal-tros di-rem.

10

sí que van fer un dis-ba-ra-a-at,
 del seu cap no va sor-ti-i-ir,
 i cri-ti-ca-va-a-to-tho-o-om,
 i di-rem la ve-ri-ta-a-at,

de gas-tar vint-i-tres du-ros
 ai-xòs que el sac de pe-ga
 que els di-ners d'a-quell pia-no
 més val-dri-a per la font.

en un dit-xòs es-ten-da-a-ard.
 Al po-els de-vi-a con-ver-ti-i-ir.
 Els de-no ser-vis-sin per la fo-o-ont.
 Tant de-els di-ners de l'es-ten-da-a-ard. Més val-

13

ble de l'Ar-gen-te-ra
 vi-a con-ver-tir.
 dir que ell en te-ni-a
 dri-a per la font.

sí que van fer un dis-ba-ra-a-at.
 en-ca-ra per més que di-gui-in.
 i cri-ti-ca-va-a-to-tho-o-om.
 els di-ners de l'es-ten-da-a-ard.

S'ha-a-ca - bat!

Col·lecció La font del Maiet, número 1
Primera edició: agost de 2024



Pècol, Associació Cultural de l'Argentera
c/ dels Bous 6, 43773 l'Argentera
memorialargentera@gmail.com
memorialargentera.cat